

zésre és a belső tervezésre, 1998-ban pedig jóváhagyták az építkezés megkezdésének előirányzatait. (A könyvtárosok 2001-ben szeretnék birtokba venni az új épületet.)

Az új épületnek mindazt tudnia kell, amit használói (Brünnben 30 ezer egyetemi-főiskolai hallgató van, és 6 ezer fős oktatói kar, hogy a város többi felsőfokú „információfogyasztójáról” szó se essék) elvárják tőle. S mindezt *Ranganathan* ama „parancsolata” szerint, hogy a könyvtárnak „takarékoskodnia kell az olvasó idejével”. Ennek megfelelően az alagsorból (2173 m²), földszintből (2393 m²), három emeletből (2301 + 2207 + 2196 m²) és négy karzattól (1518 + 1486 + 1587 + 1503 m²) álló épület egyes szintjein a következő funkciók találhatóak:

- az alagsorban vannak a garázsok, illetve könyvtári műhelyek és bizonyos (kompakt) raktárak (a régi és ritka állomány számára 30,10 m², a kevésbé használt állomány számára 805 m²);
- a földszint a kölcsönzés (518 m²), a konferenciaterem (151 m²), a szabadpolcos raktár (805 m²), és a különböző nem könyvtári szolgáltatásoké (ebédlők, büfé, könyvesbolt stb.);
- az első karzaton található a könyvtárközi kölcsönző és másolatküldő szolgálat, valamint egy 806 m²-es raktár;
- az első emeletre kerül a társadalomtudományi olvasóterem (781 m²), a hírlapolvasó (264 m²), a folyóirat-kezelés, és egy 865 m² alapterületű raktár;
- a második karzat szintén a társadalomtudományi használóké – egy kisebb olvasóteremmel (278 m²), egy raktárral (823 m²), „összkönyvtári” funkciójú számítógépekkel és számítástechnikai központtal;
- a második emeleten rendezik be az élettudományok olvasótermét (725 m²) egy-egy 462 és 403 m²-es raktárral, továbbá a speciális olvasótermeket (régii és ritka nyomtatványok, audiovizuális anyag);

- a harmadik karzatra kerül az állományfeldolgozás, egy további élettudományi olvasóterem (278 m²), és egy 823 m² alapterületű raktár;
- a harmadik emeletet a műszaki tudományok vehetik birtokba. Itt az olvasóterem 725 m²-t tesz ki, a raktár pedig 865 m²-t. Ide kerülnek a szolgálati katalógusok is (326 m²);
- a negyedik karzaton lehet hozzáférni a szabványokhoz és a szabadalmakhoz (az olvasóterem 236 m², a raktár pedig 831 m² alapterületű).

Nem említettük, mivel minden szintet liftekkel lehet megközelíteni (összesen 7 van belőlük, közülük egy teherlift és kettő könyvlift). A földszinten és a három emelet mindegyikén tájékoztató szolgálat áll az érdeklődők rendelkezésére.

A kétségtelenül nagyszabású beruházás térfogatadatairól nem szól a szép kiadvány. Viszont benne vannak az egyes szintek alaprajzai, valamint fényképek (a város központjában található helyszínről, és számítógépes „vizualizációk” a majdani épületről).

Ha egyetlen könyvtárként vesszük az új otthont, azt kell mondanunk, hogy a kilencszintes megoldás az épület üzemeltetését minden bizonynyal költségessé teszi, ha viszont három könyvtárként, akkor ebbéli kifogásunkat már nem hangoztathatjuk, hiszen háromszintnyi közös szolgáltatású, illetve ezenfelül a szakosított olvasótermek mellett az automatizálásra, a feldolgozásra kihasznált tereket három helyett csak egy ízben kell létrehozni.

Aki ismeri a csehszlovák, illetve cseh szakirodalmat, tudja jól: a könyvtárügy fejlődésének egyik alapvető hátráltatója az volt, hogy hosszú évtizedeken át nem épült az országban valamirevaló könyvtár. Most a prágai Nemzeti Könyvtár tárolóraktári beruházásán kívül a brünni Morva Tartományi Könyvtár új épülethez való juttatása mintha áttörést jelentene egy határozottabb könyvtárápítési gyakorlat felé.

Az ismertetett kiadvány 1998. október 16-án, a könyvtár alapkövetésére jelent meg.

Futala Tibor

Egy folyóirat-gyűjtemény anatómiája

Ausztráliában is állandó problémát okoz a könyvtáraknak, hogy a tudományos folyóiratok ára gyorsabban növekszik, mint az átlagos inflációs ráta. Annak érdekében, hogy a használók zúgolódását csökkentsék a lemondott folyóiratok miatt, inkább növelik az előfizetésekre fordított összeget, semmint alkalmaznának a gyűjtemény fejlesztésével foglalkozó könyvtárost, akinek egyebek kö-

zött az lenne a dolga, hogy mérje a tényleges használatot. A megbízható használati adatok hiánya oda vezethet, hogy bekötött folyóiratok, amelyeket használnak, zárt raktárba kerülnek, s folytatódik olyan címek előfizetése, amelyeket nem, vagy csak csekély mértékben használnak.

Erre a problémára hívja fel a figyelmet az alábbi vizsgálat, amelyet egy – különféle okokból

nem nevesített – egyetemi könyvtárban folytattak le, s amellyel fel kívánták hívni a figyelmet a használt és nem használt folyóirat-állományok elemzésének fontosságára.

A vizsgálatot a TO 500-as, 600-as és 900-as osztályaira korlátozták; ezek a könyvtár ugyanazon szintjén helyezkedtek el. Az első használatkor egy címkét ragasztottak a kötet gerincére; minden következő használatkor tintával jelet tettek rá. Az adatgyűjtés egy tanévig tartott.

Megmérték, hogy egy-egy cím hány folyóméteren helyezkedett el. A lezárt és az élő sorozatokat a nyilvánartásokból állapították meg. A címek használati sűrűségét minden TO-osztályban úgy állapították meg, hogy a használatok számát elosztották a címre eső polcfolyóméterrel.

A vizsgálat a következő eredményeket hozta.

A gyűjtemény használata

Az időtartam alatt a személyzet 36 451 kötetet rakott vissza a polcra. A használat egyetlenül oszlott meg a szakok között: az 500-as, 570-es, 590-es, 610-es és 630-as szakra egyenként több mint 3000 használat esett, a 630-asra pedig 6996. Néhány szakot egyáltalán nem, vagy minimálisan használtak.

A 4459 folyóiratcímnek ténylegesen csak 40,86%-át használták; 2637 címet nem vettek kézbe. Ez kérdéssé teszi a könyvtár kivonási szabályzatának hatékonyságát.

A kurrens előfizetések száma 1468 volt. A ráfordítás megoszlása összhangban volt a folyóiratok árának arányával. A 670-es, 680-as és a 690-es szakra semmit sem költöttek.

A gyűjtemény anatómiája

A gyűjtemény által elfoglalt 4320,55 polcfolyóméter egyenlőtlenül oszlik meg az egyes szakok között (0,64 m a 680-asnak, 537,24 az 570-esnek). A tárolási kapacitásból 1216,19 m-t – 28,15%-ot – foglaltak el olyan címek, amelyeket egyszer sem használtak.

A használatlan címek a 680-as és 690-es állomány 100%-át tették ki, míg a 610-esnek csak 4,85%-át. Ez a körülmény arra utal, hogy a könyvtár selejtezési, illetve zárt raktárba való visszavonási stratégiája nem hatékony.

Zsúfoltság a gyűjteményben

Állandó nehézséget okoz egyes szakok zsúfoltsága. A teljes átrendezés elkerülése végett gyakran nyolcadik polcot helyeznek az állványra, vagy vízszintesen helyezik el a köteteket; mindez megnehezíti a használatot.

A gyűjtemény egészét tekintve, a rendelkezésre álló polckapacitás 90,34%-át foglalja el a meg-

levő állomány. Ha az összes nem használt címet zárt raktárba helyeznék, a helyzet drámaian megjavulna: a használt címek elférnének a polckapacitás 64,91%-án. (A kémiai példában például a 97,5%-os telítettség 74,32%-ra csökkenne.)

A gyűjtemény vitalitása

Egy gyűjtemény akkor életerős, ha a címek nagy százaléka kurrens, illetve kevés cím zárult le. Továbbá az életerőt az is jelzi, ha a használat nagy része a kurrens címekre irányul. Ugyanis ha a használat nagy százalékban fordul a lezárt címek felé, az idő múltával – a folyóirat felezési idejének megfelelően – csökken. Egyes szakokban az élő folyóiratokra esik a használat 90%-a (500, 570, 580, 610, 640, 900, 910, 920, 930, 970, 980), míg mások kisebb vitalitást mutatnak (matematika: 58,26%, fizika: 70,98%).

A polckapacitásnak átlagosan 63,99%-át foglalják el a még élő folyóiratok kötetei. Néhány nagyobb szakban azonban csak kevesebb mint a felét (630: 48,75%, 520: 35,19%). Mindez jelzi, hogy a lezárt folyóiratok a gyűjtemény jelentős részét képezik.

A vizsgált könyvtár folyóirat-gyűjteményének 55,42%-a lezárt folyóiratokból áll; a legtöbb címet felölelő szakban (630) a címeknek csak 29,69%-a volt élő.

Mindez arra utal, hogy a gyűjteményt meg kell rostálni. A lezárt címek tekintélyes részt foglalnak el a polckapacitásból és a gyűjteményből, miközben az átlagosnál kevésbé használják őket, s az idő előrehaladtával – föltételezhetően – egyre kevésbé.

Alapos állományelemzés és használatvizsgálat nélkül azonban nehéz megállapítani, mely köteteket kell kivonni, vagy a zárt raktárba áthelyezni. Ugyanis a 2471 lezárt címből 608-at használtak vizsgálati évben, s némelyiket közülük meglehetősen gyakorisággal.

A gyűjtemény használati sűrűsége

A használati sűrűséget az mutatja, hogy polcfolyóméterenként hány kötetet osztottak vissza a vizsgálat során, s ez egy adott cím vagy TO-szak használati szintjét jelenti. Minél magasabb a használati sűrűség, annál gazdaságosabb a folyóiratot szabadpolcon tartani. A gyűjtemény egészének használati sűrűsége 8433 visszaosztás/pfm. Ez azonban 11 737 visszaosztás/pfm-re emelkedik az összes nem használt cím zárt raktárba helyezése után. (Néhány költséges szakban igen alacsony használati sűrűség mutatkozik, pl. matematika 1454, kémia 2764, fizika 1273, ezzel szemben az „olcsó” szakokban fordított a helyzet, pl. mezőgazdaság 21 185, történelem 23 113, ausztrál történelem 96 332.)

Nem tisztázott, hogy egyes szakokban miért alacsony a folyóiratok használtsága. Talán részben a használók számát is tükrözi. Továbbá a matematikai, fizikai és kémiai folyóiratok tekintélyes számú visszamenőleges évfolyammal rendelkeznek, ugyanakkor a bennük lévő cikkek felezési ideje viszonylag rövid. A könyvtár növelhetné a használati sűrűséget e szakokban, ha az alacsony használati sűrűségű címeket a zárt raktárba helyezné át, vagy legalábbis egy adott időponttól visszamenőleg.

A vizsgálat felhívta a figyelmet arra, hogy milyen helyzet alakul ki, ha egy egyetemi könyvtár elmulasztja a használat vizsgálatát. Ez a vizsgálat kimutatta, hogy az 500-as, 600-as és 900-as fő szakokban a gyűjtemény 28,15%-át (1216,19 pfm)

nem használták. Egy ilyen vizsgálat adatai nélkül a könyvtáros nem lenne képes pontosan kiszűrni nem használt, lezárult címeket, s megtartani a használtakat.

(A közlemény számos táblázatot tartalmaz, amelyek részletezően mutatják be szakokra bontva a vizsgálat adatait.)

/ALTMANN, Klaus G.–GORMAN, G. E.: *Anatomy of a serials collection and its usage: case study of an Australian academic library*. = *Library Collections, Acquisitions, & Technical Services*, 23. köt. 2. sz. 1999. p. 149–161./

(Papp István)

A kibontakozó internet: alkalmazások és hálózati szolgáltatási infrastruktúra

A következőkben bemutatjuk az internet mint adattovábbító rendszer jelenlegi állapotát, és az ebből fakadó problémákat. Ismertetjük két új kezdeményezést, az Internet 2 és az Új Generációs Internet (Newt Generation Internet = NGI) néven ismert programok jelenlegi állapotát. Végül olyan új hálózati szintű szolgáltatásokról lesz szó, amelyek az első lényegi lépéseket jelenthetik az adattovábbítás fejlődése terén.

A világhálót alapvetően adattovábbító rendszerként vizsgáljuk, nem foglalkozunk a háló kommunikációs és információelosztó szerepével, sem társadalmi erőforrás jellegével. A hangsúly a hálózati szolgáltatások fejlődésére, ezeknek a jelenlegi alkalmazások fejlődésére gyakorolt hatásaira, valamint az új generációs alkalmazások dizájnására kerül.

A jelenlegi működési alkalmazásokat vizsgálva két feszültségeket rejtő pont van: a teljesítmény és a megbízhatóság követelménye, illetve nem kielégítő teljesülésük. Ezek okai a sávszélesség iránti gyors igénynövekedésben, a hostok és az internetre felkerülő hálózatok számának dinamikus növekedésében, valamint az internetszolgáltató (Internet Service Provider) ipar üzleti modelljében és szerkezetében történő változásokban kereshetők. Úgy is lehetne fogalmazni, hogy az internet saját sikerének áldozatává válhat. A teljesítőképesség és a megbízhatóság területén tapasztalható hiányosságok odáig vezetnek, hogy megkérdőjelezhetik a mai hálózati információs modellt, az internet mint elérhetőségi eszköz, szervezeti stratégia használhatóságát. Egyes vállalatok saját alhálózatokat hoznak létre, és azokat használják az

internet helyett annak érdekében, hogy kulcsfontosságú partnereik számára jó minőségben és megbízhatóan tudjanak hozzáférést biztosítani. Azok a könyvtárak, amelyek korábban teljes hozzáférést biztosítottak használóiknak a világhálózathoz, megpróbálják az információt „házon belülré” hozni, és úgy rendelkezésre bocsátani, vagy a távoli információforrásokhoz névre szóló hozzáférést biztosítani. Mindezek következtében az új kísérletek lényeges fejlődést jelentenek a hálózati szolgáltatási infrastruktúra színvonalában és megbízhatóságában.

Az internet helyzete 1997-ben: szolgáltatási zavarok

A háló fejlődése az USA-ban oda vezetett, hogy a majdnem teljesen kereskedelmi alapúvá vált működést néhány fő szolgáltató cég (Sprint, MCI, BBN Planet, Uunet) biztosítja. Ezek működtetik a fő nemzeti gerinchálózatokat, és kapcsolatot teremtenek a regionális és helyi szolgáltatókkal, amelyek újra eladnak hálózati hozzáféréseket. Emellett közvetlenül is értékesítenek internet-hozzáférést a végfelhasználóknak. Ezek a cégek az évek során hatalmas összegeket és energiát fektettek gerinchálózataik fejlesztésébe annak érdekében, hogy ki tudják elégíteni a rohamosan növekvő forgalom és felhasználói kör igényeit. Különösen a sávszélességet fejlesztették jelentősen. Az új kapcsolódások mai költségei a nyolcvanas évek végének, a kilencvenes évek elejének csökkenő fajlagos költségeivel szemben folyamatosan emelkednek. Ez a tendencia oda vezethet,